

УДК 37.036-057.875 (043.5)
DOI 10.31654/2663-4302-2020-PP-40-45

Долматова М. П.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ЕСТЕТИЧНІ ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОГО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВНЗ

У статті розглядається актуальна проблема естетичного виховання студентів у процесі вивчення іноземних мов. Це питання аналізується у контексті впливів основних складових естетичної парадигми краси на естетичний розвиток особистості. Автором здійснено детальний огляд основних елементів естетичної парадигми краси англомовного спілкування: краси самої мови; краси природи та культури країн, мова яких вивчається; краси мистецтва цих країн (літератури, живопису, архітектури, музики, театру, кіно); естетики особливостей національного спілкування носіїв англійської мови; краси дій та характерів видатних особистостей англомовних країн; естетики аудиторних занять з англійської мови. Розкриваються їх основні характеристики та ознаки. Особливу увагу автор приділяє англомовному художньому тексту як чиннику естетичного впливу на особистість завдяки його естетичному потенціалу. Читання англомовних художніх творів розглядається як форма спілкування, в процесі якого у читача-студента формуються зразки і моделі поведінки, складається образ світу і самого себе. Значна увага також приділяється рольовим іграм, конференціям, інтерв'ю, дискусіям як формам проведення аудиторних занять з англійської мови. Наголошується на ролі педагога у створенні відповідного навчального середовища для естетичного розвитку студента. Робиться висновок про те, що вивчення іноземної мови дає широкі можливості щодо естетичного виховання студентів.
Ключові слова: естетичне виховання, іноземна мова, естетична парадигма краси, художній текст, естетичний потенціал, навчальне середовище.

Постановка проблеми. За умов духовно-інтелектуального відродження українського суспільства, гуманізації та гуманітаризації освіти актуальності набуває проблема формування естетичної культури майбутнього фахівця, що забезпечує ціннісне ставлення до навколишнього світу, емоційно-образне збагачення реальності, розвиток здатності сприймати красу в усьому її розмаїтті. Беззаперечно, що естетична культура сприяє формуванню гармонійно розвиненої, суспільно активної особистості, яка поєднувала б у собі духовне багатство, моральну чистоту, досконалість та високий рівень знань, умінь, навичок різних освітніх галузей. Усе це ставить перед викладачем ВНЗ важливе завдання естетичного виховання студента, причому у цьому процесі мають бути задіяні всі предмети навчального циклу та іноземна мова зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціонування структурних елементів естетичної свідомості – ідеалів, смаків, оцінок, потреб, інтересів тощо та питання теорії і методики естетичного виховання особистості досліджували В. Бутенко, О. Дем'янчук, Є. Квятковський, Л. Коваль, Л. Масол, Г. Падалка, Л. Печко, О. Ростовський, Г. Тарасенко, Л. Хлебнікова, А. Щербо, Ю. Юцевич та ін. Проблеми естетичного розвитку і виховання студентської молоді аналізували У. Суна, В. Толстих, О. Лармін, А. Черненко та інші. Питання естетичного виховання у вищій школі досліджували А. Алексюк, В. Кудін, О. Щолокова, Г. Падалка, С. Мельничук, Т. Кутузова, О. Рудницька тощо. Окремими проблемами естетичної культури особистості займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як М. Аріарський, І. Петрова, Т. Загдартчук, І. Ескіна та інші.

Досліджувалися також проблеми впливу естетичного виховання на творчий розвиток особистості (Д. Брунер, П. Еббс, Л. Рейд, Р. Скратон та ін.), роль різних

видів мистецтва в естетичному вихованні (Г. Бентон, Дж. Веллей, М. Грін, М. Тіппет та ін.), формування естетичної свідомості на заняттях з мистецтвознавчих, гуманітарних дисциплін (П. Брінсон, Е. Вебб, Ч. Гайтскелл, Т. Пейтмен та ін.).

Останнім часом з'явилися наукові праці, які свідчать про увагу вчених-педагогів до проблеми естетичного виховання на матеріалі вивчення іноземних мов як у школі, так і у ВНЗ. Особливої уваги заслуговують дослідження Т. Лісінської, Н. Миропольської, Т. Філіп'євої, в роботах яких визначено педагогічні умови, що сприяють розвитку естетичного смаку, естетичного чуття мови, художньої культури на заняттях з англійської мови.

Незважаючи на велику кількість вищезгаданих праць, присвячених естетичному вихованню молоді, це питання залишається ще недостатньо вивченим. Зокрема, потребують висвітлення питання потенціалу естетичного виховання студентів засобами іноземних мов, теоретичне обґрунтування та методичне забезпечення цього процесу.

Суперечність, що існує між об'єктивною потребою істотного підвищення рівня естетичної культури студентів, формування їхньої духовності, творчого розвитку, глибоким потенціалом, що міститься в англомовних художніх творах, з одного боку, та недостатньою теоретичною розробкою питання функціонування естетичної парадигми у навчанні англійської мови, рівнем його реалізації у навчально-виховному процесі ВНЗ, з іншого, визначають актуальність обраної теми статті.

Мета статті – з'ясувати можливості реалізації естетичного виховання під час вивчення іноземної мови у студентів ВНЗ, проаналізувати сутність та компоненти естетичної парадигми краси у навчанні англомовного спілкування.

Виклад основного матеріалу. Сучасні технології навчання англійської мови та англомовного спілкування в університетській аудиторії ґрунтуються на відповідних досягненнях у галузі лінгвістики, педагогіки, психології, психолінгвістики, комп'ютерної техніки. Усі ці компоненти об'єднані естетичною парадигмою.

Естетика як наука, що вивчає суть та форми прекрасного і краси, проймає всі сфери діяльності цивілізованої особистості.

Педагогічний процес вищої освіти, зокрема курсу викладання англійської мови, неможливий без естетичної парадигми краси, складовими якої є:

- краса англійської мови, її мелодійність, фонетичне багатство, лексико-граматичне розмаїття;
- краса природи та культури країн, в яких англійська мова є державною (Великобританії, США, Австралії, Канади, Нової Зеландії);
- краса мистецтва цих країн (літератури, живопису, архітектури, музики, театру, кіно);
- естетика особливостей національного спілкування носіїв англійської мови;
- краса дій та характерів особистостей – видатних постатей англомовних країн;
- естетика аудиторних занять з англійської мови, під час яких педагогічний такт викладача, помножений на високий професіоналізм, створює атмосферу краси змістового наповнення англомовного спілкування [1, с. 178].

Отже, лінгвістичний зміст, що передбачає розмаїття фонетичного, граматичного, лексичного, аудіо, відео, наочного автентичного матеріалу, відібраного для стимулювання мотивації мовленнєвої комунікації студентів у ході вивчення англійської мови, охоплює елементи естетичного забарвлення кожної мовної одиниці.

Педагогічний аспект навчання англомовного спілкування, що містить систему ефективних форм, сучасних методів, цікавих засобів діяльності викладачів і студентів, у процесі проведення аудиторних занять, без сумніву, передбачає красу педагогічної дії.

Психологічний зміст – актуалізація мовленнєвих умінь і навичок, виражених в усних і писемних висловлюваннях, забезпечує красу етикету через діалогічну та монологічну комунікації [1, с. 178].

Естетична парадигма об'єднує всі психолінгвістичні компоненти усного мовлення, забезпечує його ефективну реалізацію.

Сучасна методика викладання іноземної мови спрямована переважно на формування у студентів комунікативної компетенції, яка допоможе їм у майбутній професійній діяльності. Акцентується роль мови як "засобу спілкування", велика увага приділяється створенню ситуацій спілкування, наближених до реальних. Але важко не погодитися з тим, що не завжди вдається переконливо і логічно збудувати мовлення і досягти бажаного результату у спілкуванні. Значною мірою це обумовлено тим, що на заняттях з іноземної мови всі вислови студентів є мовою лише за формою. Але не потрібно забувати, що людська мова (як писемна, так і усна) – продуктивний вид діяльності, тобто плід творчості, самостійний "продукт", неповторний за формою і змістом. На практиці ж часто доводиться зустрічатися з ситуацією, коли відповіді студентів за темою, що вивчається, схожі як близнюки, що є яскравим прикладом репродуктивності, тобто відтворенням. Власне, у тому і полягає унікальність предмета "іноземна мова", щоб змоделювати реальні й багатообразні ситуації спілкування. Жоден інший предмет не має за мету навчити студентів, перш за все, спілкування, особливо у вищих технічних навчальних закладах, а спілкування – це не тільки уміння правильно говорити і правильно побудувати свою мову, а уміння слухати і чути, переживати і співпереживати. Досягти цього, не зачіпаючи емоційної сфери студентів, неможливо.

Наймогутнішим засобом впливу на особистість, невичерпним джерелом функціонування естетичної парадигми англомовного спілкування є читання та переклад художніх текстів. Лінгвістичні відкриття, які ми робимо в процесі читання англомовної художньої літератури, не тільки живі і вражаючі, це відкриття мовної краси та краси життя, пізнання мови, яке відбувається через мистецтво, творчість і красу, зігрите людськими почуттями.

Функціонування естетичної парадигми неможливе без знайомства з кращими зразками англійської й американської поезії та прози. Уміння вдумливо читати і розуміти художню літературу в єдності змісту і форми сприяє всебічному цілісному розвитку студентів, збагаченню їхнього естетичного досвіду, створенню умов для формування в них стійкого інтересу до мовно-естетичної та естетико-педагогічної діяльності, внутрішньої потреби в безперервному удосконаленні, реалізації своїх творчих можливостей.

Англомовна література дає унікальне розуміння життя, в усіх його складнощах, слугує провідником в інші епохи, розкриває серця людей, формуючи інтелігентну особистість. З огляду на це значущою виявляється можливість прочитати художній твір в оригіналі, сприйняти всі особливості й відтінки мови автора, зрозуміти текст особисто, а не за допомогою перекладача. Крім того, ознайомлення з англомовною художньою літературою здійснює могутній вплив на розвиток гуманітарних здібностей, що, в свою чергу, підсилює позитивну мотивацію до читання.

Під час перекладу англомовних текстів викладач підбирає матеріали естетичного забарвлення, які особливо стимулюють і надихають творче мислення студентів, розвивають їх англомовні комунікативні навички.

Словесний твір стає явищем мистецтва завдяки своїй художності, що виявляється в його цілісності і зумовлює цілісність, у котрій виражається бачення відкритих автором проблем і тривог життя. Саме зміст того, що хоче сказати автор твором, спричинює побудову такої форми, в цілісності якої відповідний зміст дістає можливість бути усвідомленим і виступати як його, читацьке творче відкриття раніше невідомих духовних сутностей [3, с. 22].

Залучення людини до творів художньої літератури сприяє тому, що її почуття, погляди, потреби починають набувати нового змісту, відповідної естетичної форми. Це відбувається, коли художній твір стає засобом формування естетичного ставлення до дійсності, що передбачає розвиток здібностей сприймання, смаку, інтересів.

Читання англомовних художніх творів розглядається як засіб формування естетичного досвіду особистості, форма спілкування, в процесі якого у читача-студента формуються зразки і моделі поведінки, розвиваються мислення, здатність до аналізу й оцінки, складається образ світу і самого себе [2, с. 93]. Результатом спілкування автора художнього твору і читача є розуміння, яке характеризується

діалогічним характером та породженням особистісних смислів читача (М. Бахтін, Ю. Борев, Н. Голланд, М. Каган та ін.).

Звернення до літературних джерел – фрагментів творів П. Б. Шеллі, Дж. Г. Байрона, Е. По, С. Колріджа, О. Уайльда, В. С. Моема, Е. Хемінгуей, Т. Капоте, Дж. Еліота, Ш. Бронте, які використовуються в процесі занять з англійської мови для реферування, огляду, перекладу їх на рідну мову, є збагаченням скарбниці естетичного розмаю особистості. Так само, як і твори О'Генрі, Арчібальда Дж. Кроніна, Артура Хейлі, Скотта Фіцджеральда та інших англійських, американських письменників, що використовуються для домашнього та індивідуального читання англійською мовою, докладне обговорення їх під час аудиторних занять – основа естетичної парадигми навчання монологічного та діалогічного мовлення.

Естетичний потенціал художнього твору, або "потенціал естетичного впливу на читача" (термін Л. Смелякової), розглядається як сукупність виражальних мовних засобів художнього тексту, які є джерелом естетичного впливу і викликають естетичні емоції, естетичні переживання, сприяють створенню естетичної комунікації.

Естетичний потенціал можна визначити як первинну безпосередню реакцію, враження від прочитаного [5, с. 14], що забезпечується активно діючими сигналами. До активно діючих сигналів належать лише ті, на які читач звертає увагу в процесі уважного прочитання. Естетичний потенціал художнього твору аналізують у двох аспектах: в аспекті вираження та в аспекті змісту.

Використання художньої літератури на заняттях з англійської мови розглядається нами як вивчення її специфічних особливостей, як предмета мистецтва. Адже, як зазначає Н. Миропольська, "глибока естетична виразність образів мистецтва завжди несе надихаюче гуманістичне начало, благотворно впливаючи на того, хто сприймає, на його думки і вчинки, розвиваючи уяву, фантазію – якості, необхідні для творення. Стимулювання останніх – важливе завдання естетичного виховання" [4, с. 141].

Естетична парадигма у навчанні англомовного спілкування не обмежується лише матеріалами англомовних країн. Обов'язковою умовою її функціонування є компаративний підхід, коли велика увага надається аналогічним згаданим складовим на матеріалі краси України, її культури, мистецтва, краси життя видатних постатей історії України, всього багатства змісту навчання перекладу з англійської мови на українську і навпаки.

Невичерпним джерелом функціонування естетичної парадигми є теми: мистецтво, географія, природа, екологія, особистості, сім'я (краса взаємовідносин). Адже саме ці теми охоплюють і висвітлюють елементи мистецтва та творчості народів, які увібрали досвід тисячоліть та є результатом багатовікового відбору за доцільністю і красою [1, с. 179].

Краса природи Англії завжди надихала поетів, письменників та художників на створення шедеврів мистецтва. Англійці люблять парки, оголені береги річок і озер, де межа води і землі створює чіткі і плавні лінії, люблять групи старих дерев, котрі стоять серед лужків як велетенські букети. У пейзажах Хайленда (Шотландія), які багато хто вважає найкрасивішими, вражає незвичайна лаконічність ліричного почуття. Це майже оголена поезія. І не випадково там народилась одна із найкращих світових поезій – англійська "озерна школа".

Рольові ігри, конференції, інтерв'ю, симпозиуми, дискусії, як форми проведення аудиторних занять з англійської мови, сприяють розквіту їх естетичної функції – носія парадигми краси.

В естетичному вихованні величезне значення має й особистість педагога. Його поведінка, одяг, постава, рухи, міміка, голос, тон – все це має бути взірцем для студентів. Показники естетичної вихованості студентів – це і їх зовнішній вигляд, манера поводитися, розмовляти, вигляд їхніх підручників, зошитів тощо. Все це говорить про те, що кожен урок, кожна взаємодія з викладачем має містити естетико-виховний компонент, свідомо спрямований викладачем.

Висновки. Підсумовуючи все вищезгадане, можемо дійти висновку, що вивчення іноземної мови дає широкі можливості щодо естетичного виховання студентів і важливим завданням викладача є використання цих можливостей та свідомо й

цілеспрямована робота з формування естетичної культури молоді. Курс викладання англійської мови неможливий без естетичної парадигми краси, яка дає максимальний поштовх для актуалізації інтересу та мотиваційного спрямування комунікативної діяльності студентів і викладачів, сприяє гармонійному розвитку особистості.

Література

1. Антонюк Н. М. Навчити сприймати красу: естетична парадигма у навчанні англійської мови. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2003. № 1. С. 178–181.
2. Долматова М. П. Іншомовний художній текст у системі професійної підготовки майбутніх учителів-філологів. *Нова педагогічна думка*. 2019. № 2 (98). С. 92–95.
3. Лісовський А. М. Художня цілісність твору та його аналіз. *Українська мова та література в школі*. 2003. № 7 (32). С. 20–24.
4. Миропольська Н. Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика. Київ: Парламентське видавництво, 2002. 204 с.
5. Смелякова Л. П. Художественный текст в обучении иностранным языкам в языковом вузе (Теория и практика отбора): монография. Санкт-Петербург: Образование, 1992. 142 с.

References

1. Antoniuk, N. (2003). Navchiti sprijmati krasu: Estetichna paradigma u navchanni anglo-movnogo spilkuvannya [Teach to perceive beauty: Aesthetic paradigm in teaching English communication] *Inozemni movi v navchal'nih zakladah – Foreign languages in educational institutions*, 1. 178–181 [in Ukrainian].
2. Dolmatova, M. (2019). Inshomovnij hudozhnij tekst u sistemi profesijnoї pidgotovki majbutnih uchiteliv-filologiv [Foreign literary text in the system of professional training of future teachers of philology] *Nova pedagogichna dumka – New pedagogical thought*, 2 (98). 92–95 [in Ukrainian].
3. Lisovs'kij, A. (2003). Hudozhnya cilisnist' tvoru ta jogo analiz [Artistic integrity of the literary work and its analysis] *Ukrains'ka mova ta literatura v shkoli – Ukrainian language and literature at school*, 7 (32). 20–24 [in Ukrainian].
4. Miropol's'ka, N. (2002). *Mistectvo slova v strukturi hudozhn'oї kul'turi uchnya: teoriya i praktika* [The art of the word in the structure of the student's artistic culture: theory and practice]. Kyiv: Parlaments'ke vidavnictvo [in Ukrainian].
5. Smelyakova, L. (1992). *Hudozhestvennyj tekst v obuchenii inostrannym yazykam v yazykovom vuze (Teoriya i praktika otbora)* [Literary text in teaching foreign languages at a language university (Theory and practice of selection)]. Sankt-Peterburg [in Russian].

Dolmatova M. P.

the candidate of pedagogical sciences, the associate professor of the department of Applied Linguistics of Nizhyn Mykola Gogol State University

AESTHETIC FACTORS OF EFFECTIVE ENGLISH LEARNING IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

The current problem of aesthetic education of students in the process of learning foreign languages is considered in the article. This question is analyzed in the context of influence of the main components of the aesthetic paradigm of beauty on the aesthetic development of the student's personality. The author made a detailed review of the main elements of the aesthetic paradigm of beauty in English communication: the beauty of the language itself, its melody, phonetic richness, lexical and grammatical diversity; the beauty of nature and culture of the English-speaking countries; beauty of art of these countries (literature, painting, architecture, music, theater, cinema); aesthetics of the national language of native speakers; the beauty of the actions and characters of prominent English people; aesthetics of English lessons. Their main characteristics and features are revealed. The ways and means of realization of aesthetic education in English classes are analyzed. The author pays special attention to the English-language literary text as a factor of aesthetic influence on the personality. Reading English literary texts is considered as a form of communication, in the process of which patterns and models of the reader's behavior are

formed, thinking, the ability to analyze and evaluate are developed, an image of the world is created. It is the basis of the aesthetic paradigm of beauty in teaching English communication. The aesthetic potential of a work of art is considered by the author as a set of expressive linguistic means of the literary text, which are a source of aesthetic influence on the individual. Considerable attention is also paid to role-playing games, conferences, interviews, discussions, as forms of conducting English lessons, which contribute to their aesthetic function – the carrier of the paradigm of beauty. The role of the teacher in creation of an appropriate learning environment for the aesthetic development of a person is noted. It is concluded that teaching foreign languages provides wide opportunities for aesthetic development of students.

Key words: aesthetic education, foreign language, aesthetic paradigm of beauty, literary text, aesthetic potential, educational environment.